

Margrethe Aune

LANGE TIMER OG
LYSE ØYEBLIKK
- om analyse av et
kvalitativt datamateriale

STS-arbeidsnotat 8/96

ISSN 0802-3573-123

arbeidsnotat
working paper

i sosiologi; *"Sosiologisk analyse omfatter både teoridanning, modellbygging og forskning"* (Martinussen 1984:17). Dette sier noe om produktet, men lite om prosessen. Repstad har kort formulert det slik: *"Ordning av data slik at eventuelle mønster trer fram"* (Repstad 1993:124). Analysen er altså en sorteringsprosess. Repstad skiller mellom analyse og tolkning. Det siste forklares som: *"Drøfting av analyserte data med sikte på en utdypet forståelse av det som skjer, ofte ved å koble konkrete funn til mer allmene samfunnsvitenskaplige teorier"* (Repstad 1993:127). Her er praksisen ulik. Som jeg var inne på i forrige avsnitt er det ikke alltid at kvalitative data kobles til teori. For noen er det et større poeng å utvikle teori med utgangspunkt i empiriske data (f.eks. Glaser og Strauss 1967, Strauss og Corbin 1990). Kvalitativ forskning kan også ha til hensikt å peke på eksistensen av et fenomen uten å nødvendigvis relatere funnene til mer allmene samfunnsvitenskaplige teorier (f.eks. Spradley 1979).

Jeg har ikke skilt begrepene analyse og tolkning slik som Repstad. Når jeg har brukt begrepet analyse her har jeg tenkt både på sortering og drøfting av data. Min forståelse av analyse av kvalitative intervjudata er med andre ord forskjellige metoder som hjelper oss å ordne og omforme store mengder rådata - f.eks. 1000 sider intervjuutskrift - til en oversiktlig og overbevisende presentasjon av det aktuelle forskningsområdet.

Jeg har i dette essayet ikke lagt vekt på å skille analysestrategier i forhold til ulike kvalitative data. Vi må imidlertid ikke glemme at kvalitative metoder består av mange ulike metoder og at den ene analysestrategien er bedre tilpasset en metode enn en annen. Poenget for de fleste er imidlertid å "løfte" analysen fra et konkret beskrivende nivå til å kunne si noe av mer generell karakter.

Det er mange ulike måter å nærme seg et kvalitativt datamateriale på. Jeg vil her seg kort på tre slike innfallsvinkler: 1. *Teoribygging* 2. *Etnografiske analyser*. 3. *Teoritestning*.

Burgess (1984) viser til at det i metodelitteraturen er identifisert to hovedstrategier for teoribygging i kvalitative dataanalyser: *"analytic induction"* (fra Znaniecki 1934) og *"grounded theory"* (fra Glaser og Strauss 1967, i Burgess 1984:179). Jeg har sakset et eksempel fra Burgess, om en studie av skolebarn, som er et illustrerende og konkret eksempel der begge disse strategiene er benyttet:

"After a term's participant observation in which I talked to over 300 pupils, I listened to all my tapes and read through all my notes. There were regularities in the pupils conversations with me which provided certain "themes". One of their preoccupations was an aversion to being "shown up" by teachers. Satisfied that this was acutely felt and common enough to warrant further investigation, I engaged in "theoretical sampling", that is, I purposely began to seek and accumulate material from all sources which bore on the phenomenon.

I constructed a typology, examined the internal structure of the process, considered its functions and results, and who was involved. Much of this was

analytiske knaggene som blir utgangspunktet for den videre bearbeiding av materialet. Etter gjennomgangen av datamaterialet har vi fått en viss orden på kategoriene og hvordan vi skal sortere dem. Vi har trukket noen forsiktige tråder i materialet. På dette stadium av analysen er det ennå mange veger å gå/mange spørsmål å stille, men som Strauss sier det: *"don't worry, almost any option will lead to useful results"*.

På samme måte som vi allerede i datainnsamlingsfasen skal begynne å tenke analytisk, skal vi i denne tidlige fasen av analysen begynne å spekulere fra det empiriske og konkrete til det mer generelle. Vi må ligge i forkant av prosessene; koding eller analyse når vi noterer fra feltet; teoribygging når vi analyserer.

Det neste skritt i kodingsprosessen kalles *aksial koding* (trekke trådene langs en akse). Nå skal vi gå de allerede "oppdagede" kategoriene nærmere i sømmene. Det første trinnet i den prosessen er å klargjøre kategoriens egenskaper. Et eksempel han bruker, som er trukket fra observasjoner av en overvåkningsenhet i et sykehus, er kategorien "oppgave". Er den synlig eller ikke? Krever den formell kunnskap? Er det en oppgave som er fysisk tung? osv. Vi skal altså se litt på hva som egentlig kan knyttes til denne kategorien. Videre i denne fasen er det viktig å begynne å knytte de forskjellige kategoriene nærmere sammen, finne felles krysningspunkt.

Det å finne hovedkategoriene er den siste fasen i kodingsprosessen og kalles *selektiv koding*. Når hovedkategoriene er fastslått starter arbeidet med å hekte underkategoriene sammen med hovedkategoriene. Strauss bruker fortsatt sykehusavdelingen som eksempel og viser hvordan han i sin analyse kom fram til *"illness trajectory"* og *"work types"* som de to hovedbegrepene han ville sortere og analysere materialet etter. I denne fasen kan vi utbrodere kategoriene parallelt med at vi videreutvikler de teoretiske betraktningene.

Poenget med hovedkategoriene er både at de skal kunne fungere som analytiske knagger for intervju/observasjons materialet, og at det skal kunne være et bindeledd mellom aktør- og strukturnivåene. Det er et viktig poeng for Strauss å vise at vi kan knytte et aktørnivå til et strukturelt nivå. I kvalitative studier er ofte aktørperspektivet så sterkt og detaljert at det hindrer oss fra å se de strukturelle forholdene rundt. Strauss mener vi kan koble dette uten å være nødt til å gi slipp på verdifull informasjon fra aktørsiden. I utviklingen av grounded theory er det et poeng:

"When examining the data bearing on the structural conditions, a researcher must ask: But what difference do these structural things make for interaction and interactants? When examining the more interactional type of data, the researcher must ask: But what helps to account for these phenomena including not only the more immediate structural conditions but the larger macro ones?" (Strauss 1987:78).

"Grounded theory" hører inn under det vi kaller "middel range theories", noe i mellom arbeidshypoteser og store overbyggende teorier. Det er imidlertid en betingelse at teorien er bygd opp rundt konkrete data. Resultatet kan enten være en tett empirisk beskrivelse (case history) eller en teoriutviklende analyse (case study). Noen

tommelfingerregler for presentasjon av den sistnevnte er i følge Strauss:

- 1) Samle data og analyser dem, bygg teori rundt kjernekategori(e). Datamaterialet kan bestå av kortere eller lengre case studier og historiske dokument som kan bidra i teoribyggingen.
- 2) Konstruer en arbeidsmodell ut fra casestudien, med hovedvekt på teori, ikke på selve datamaterialet. Framhev alle de teoretiske elementene og deres sammenheng med hverandre.
- 3) Etter det - bygg opp de delene av datamaterialet som du vil bruke som illustrasjon, men vær nøye med at dette belyser de teoretiske elementene du ønsker å fremheve. Det er en viss fare for å lesse for mye empiri inn i fremstillingen, men tenk på at empirien f.o.f. skal belyse teorien.

Før vi går over til konkrete forsøk på å prøve ut kodingsprosedyrene vil jeg kort beskrive de andre analysestrategier som jeg nevnt innledningsvis i dette avsnittet; etnografiske analyser og teoritestning.

"Analysis proceeds by examining some phenomenon, deviding it into its constituent parts, then identifying the relationship among the parts and their relationship to the whole (Spradley 1979:92).

Helheten er mer enn summen av delene. I metodelitteraturen kan vi kjenne igjen ulike varianter en slik framgangsmåte; Se en helhet, analysere delene, finne en ny helhet. Selve teknikken kan imidlertid ha ulik utforming. Spradley, som jobber med etnografiske analyser, skisserer mange måter å organisere stoffet på. *Områdeanalyse* en metode for å oppdage kulturelle dimensjoner eller meningssystemer. Denne analyseformen innebærer som han sier: *"Here we search for cultural symbols which are included in larger categories by virtue of some similarity"* (Spradley 1979:94). I *klassifiseringsanalyse* skal vi se etter den interne stukturen på hvert enkelt område for så å finne hvilke sentrale kontraster vi kan finne. En tredje form som han kaller *komponentanalyse* betyr å lete etter de egenskaper som signaliserer forskjellene mellom symbolene innenfor et område. Og til slutt *temaanalyse*, en metode for finne forbindelser mellom områder og se på hvordan de henger sammen med det kulturelle fenomenet som helhet. Spradley legger i den konkrete analysen stor vekt på semantiske teknikker.

Yin er mer opptatt av teoritestning og skisserer i boka *Case Study Research* (1984) en framgangsmåte som kan minne om tradisjonell kvantitativ hypotesetesting. Han skisserer imidlertid to ulike strategier, en teoretisk og en beskrivende. Den første, og klart foretrukne strategien: *"relying on theoretical propositions"*, betyr å forfølge de teoretiske ideene som ledet til feltstudien. Strategi nummer to er: *"developing a case description"*, å organisere studien ved å utvikle et beskrivende

rammeverk. Yin legger større vekt på å relatere forskningen til eksisterende teori enn å utvikle teori. Han er imidlertid ikke negativ til rene casebeskrivelser, bare den er godt planlagt. Hvis du har planlagt studien grundig, er din opprinnelige problemstilling et gunstig utgangspunkt for å velge analysestrategi. Det hender seg likevel at forskeren må skifte strategi undervegs. Poenget er at hun har en helt bevisst innfallsvinkel til stoffet.

Så langt har beskrivelsene av analysestrategier vært relativt teoretiske. Som sagt har jeg i siste halvdel av essayet tenkt å gå ned på et konkret nivå. Hvordan kan vi gå fram trinn for trinn? Før jeg går inn på de konkrete data vil jeg beskrive prosjektet og arbeidet med datamaterialet så langt.

3. "Energiforbrukets økologi i norske husholdninger"

Mitt prosjekt har arbeidstittel "Energiforbrukets økologi i norske husholdninger". Prosjektets tittel energiforbrukets *økologi* i norske husholdninger henspiller på hvordan livsstil, atferd og teknologi er vevd sammen og derfor må analyseres i sammenheng. I prosjektet ønsker jeg å gi et bilde av norske husholdningers energiforbruk sett i sammenheng med livsstil. Med livsstil mener jeg både hva vi konkret gjør, men også hva dette symboliserer. Å analysere livsstil betyr at jeg *konkret* vil se på boligforhold, transportmønstre, hverdagsrutiner og fritidsaktiviteter. Jeg ønsker imidlertid å komme forbi de konkrete handlingene og også finne ut hva det er som ligger til grunn for de forskjellige handlinger. Det er mange grunner til at vi handler som vi gjør og ikke alle er like opplagte og rasjonelle. Vi konstruerer vår livsstil ut fra våre sosiale og materielle ressurser. Energi går inn som *en* ressurs i denne konstruksjonsprosessen.

Jeg vil altså prøve å tegne et bilde av noen norske familiers hverdagsliv og livsstil. Temaguiden for prøveintervjuene har fire hovedbolker i tillegg til sosiale bakgrunnsdata: "boligskallet", "livet i boligen", "livet utenfor boligen" og "boligidealer". Det endelige målet med undersøkelsen er å kunne gi et bilde av hvilken betydning energi har i norske husholdninger og på den måten også prøve å forklare hvorfor norske husholdninger har et relativt høyt energiforbruk. Jeg har tatt utgangspunkt i et strategisk utvalg basert på husholdningsstørrelse, boligtype og informantens utdanning. Vi kan si det sånn at utvalget representerer et slags tverrsnitt, eller idealtyper av husholdninger og boliger.

Analysen er basert på 25 intervjuer av en eller flere medlemmer av en husholdning. Intervjuene varte i gjennomsnitt 1 1/2 time og bygde på en fleksibel intervjuguide. Det at intervjuene ble foretatt i de enkeltes hjem har vært av stor betydning for den totale mengden informasjon fra hver enkelt husholdning. Jeg har fått anledning til å observere huset, fått ett inntrykk av "stilen", kjent på innetemperaturen og ellers fått med noe av den mer udefinerte informasjon et slikt besøk gir. Det å foreta intervjuet hjemme hos informanten gir etter min erfaring en uanstrengt stemning og gir også anledning til å "filosofere" litt mer rundt de ulike tema. Ellers var det en

utfordring å intervjuere flere sammen. Jeg måtte være spesielt observant på hvordan kommunikasjonen mellom de to virket inn på svarene, og etter beste evne få belyst temaområdene fra begge ståsted.¹

Repstad legger vekt på at en viss systematisering av materialet må til og illustrerer det gjennom en beskrivelse av egen prosjekter (Repstad 1993). Det første vi må gjøre er å lese gjennom feltnotatene helst flere ganger. Deretter kan man begynne å klassifisere materialet etter tema. Ofte har vi holdt oss til temaområdene fra guiden, men ikke sjelden endrer intervjuene seg og nye områder dukker opp. Uansett, let i feltnotatene etter områder som går igjen og marker dem på en eller annen måte. Denne teknikken kjenner jeg forøvrig igjen fra eget prosjekt. Intervjuene mine ble tatt på bånd og seinere transkribert. I tillegg gjorde jeg notater umiddelbart etter intervjuene om huset, stilen, stemningen og alt annet jeg syntes var relevant. Hvert transkriberte intervju ble deretter komprimert til en "historie"/case. Der grupperte jeg de temaene jeg hadde vært inne på i intervjuet og jeg plukket ut de sitatene jeg syntes belyste informasjonen best. Sammen med feltnotatene fikk jeg da 25 historier på mellom 7 og 15 sider som dannet utgangspunktet for videre analyse. Jeg skriver "videre analyse" for det ligger selvfølgelig analysearbeid både bak feltnotatene og prosessen fra f.eks. 50 sider "råintervju" til noen få sider bearbeidet intervju.

4. "Sannheten" blir til.

Så langt har jeg altså 25 "historier". Etter å ha lest dem flere ganger har jeg mange tråder jeg kan tenke med å begynne å nøste på, og jeg har også et visst inntrykk av hvordan historiene grupperer seg i forhold til hverandre. Vegne videre kan gå i flere retninger; jeg kan gå gjennom temaområdene på tvers av intervjuene og/eller jeg kan analysere datamaterialet ved å sammenligne case (Yin 1989) - og å lage idealtyper ut fra det totale antall. Jeg vil prøve begge deler.

La oss starte med Strauss' opplegg for koding på ett av temaene i intervjuet nemlig *hjemmet*. Jeg spurte informantene om hva de forbandt mer ordet hjem og lot dem assosiere fritt rundt dette. Som andre undersøkelser har vist betyr utformingen av huset mye for folk i Norge. Vi former huset om til hjem. Tanken bak dette spørsmålet var å se på om og evt. hvordan energi inngikk som et element i konstruksjonen av et hjem. Noen hadde omtrent ingenting å si om emnet, andre la ut i det vide og det brede. Assosiasjonene tok mange retninger og her kan jeg få hjelp av kodingsprosedyrer. I motsetning til Strauss som henter flere kjerne kategorier og underkategorier fra et vidt område i ett intervju eller ett case, vil jeg i dette eksemplet ha korte sekvenser fra mange intervjuer, og lete etter en hovedkategori fra hvert utsnitt.

¹ Jeg lar videre diskusjon om datainnsamlingsperioden ligge til et annet essay.

Her er et lite utvalg av svar på følgende spørsmål: *Hva betyr ordet hjem for deg?*

Informant 1: *"Hjem? Ja, et hjem skal være personlig preget. Et hus er noe du ikke har noen tilknytning til (...) Fullt møblert, det ville jeg ikke flytte inn i".*

Informant 2: *"Varme og belysning har veldig mye å si - at det er koselig belysning (...) at du har de rette fargene (...) at det er praktisk slik at det er mulig å holde.*

Informant 3: *"Altså et hus, det er - altså et kontorlokale er et hus, industribygg - det er jo ikke noe hus akkurat da, men - ... Et hjem er jo ... der det bor folk..."*

Informant 4: *"Ja, enten et ektepar eller foreldre og barn eller en enslig bor og trives med å bo, må en nesten si da (...) Det er jo litt viktig for unger å vokse opp - at de ser på huset som et hjem, for er det noen ting de trenger i disse turbulente tider så er det en kjerne (...) Jeg vil gjerne ha med meg bøkene da. Det kanskje - og bildene. Det er det viktigste inventaret som er med. Jeg tror det er de viktigste ingrediensene som du har innomhus for at - og selvfølgelig planter bør det jo være"*

Som allerede nevnt skal vi gjennom kodingsprosedyrene komme fram til de mest sentrale begrepene i det feltet vi ønsker å presentere. Med utgangspunkt i dem vil vi kunne utvikle mer generelle teorier. Det sier seg selv at det blir mildt sagt overfladisk å se på noen få setninger i et stort datamateriale. Men så lenge vi vet det, kan vi forsøke likevel. Når vi har kommet så langt som til utvalgte utsagn som et bestemt tema er første kodingsprosedyre unnagjort. Tekstene er "knadd" og vi sitter igjen med et utvalgt knippe kategorier vi skal se nærmere på. Neste skritt er å gå disse kategoriene nærmere i sømmene. I dette tilfelle skal vi altså bearbeide kategorien *hjem*. La oss gå tilbake til informantene mine med utgangspunkt i aksial koding:

1. *"Hjem? Ja, et hjem skal være personlig preget. Et hus er noe du ikke har noen tilknytning til (...) Fullt møblert, det ville jeg ikke flytte inn i".*

Stikkord for aksial koding kan være: Hjemmet: personlig, tydeligvis knyttet til møbler og andre ting vi fyller huset med. Det å ha tilknytning til tingene gir deg også tilknytning til huset.

2. *"Varme og belysning har veldig mye å si - at det er koselig belysning (...) at du har de rette fargene (...) at det er praktisk slik at det er mulig å holde.*

Aksial koding: Her er det ikke de konkrete tingene men lyset og fargene som vektlegges. Det betyr også en viss sans for oppussing og hjemmedekorering. Varmer - både konkret og i overført betydning. I tillegg skal det være lett å holde i orden.

"3. Altså et hus, det er - altså et kontorlokale er et hus, industribygg - det er jo ikke noe hus akkurat da, men - Et hjem er jo ... der det bor folk".

Aksial koding: Denne informanten knytter begrepet opp til folk, det at det bor noen i et hus gjør det til et hjem. I første omgang er det ikke så mye materielle ting hun legger vekt på.

4. "Ja, enten et ektepar eller foreldre og barn eller en enslig bor og trives med å bo, må en nesten si da (...) Det er jo litt viktig for unger å vokse opp - at de ser på huset som et hjem, for er det noen ting de trenger i disse turbulente tider så er det en kjerne (...) Jeg vil gjerne ha med meg bøkene da. Det kanskje - og bildene. Det er det viktigste inventaret som er med. Jeg tror det er de viktigste ingrediensene som du har innomhus for at - og selvfølgelig planter bør det jo være"

Aksial koding: Her er det også menneskene som får første prioritet. Av ting er det bøker og bilder og planer som betyr noe, altså ting man kan flytte med seg. Det er ikke lagt vekt på hva man evt. kan gjøre med huset.

La oss gå videre til neste prosess, selektiv koding. Hva kan vi trekke ut av bearbeidingen av hvert enkelt utsagn. Kan det informantene sier sammenfattes til noen felles begreper?

1. Stikkordene fra aksial koding var: *Hjemmet: personlig, tydeligvis knyttet til møbler og andre ting vi fyller huset med. Det å ha tilknytning til tingene gir deg også tilknytning til huset.* Utsagnet handler knytter sammen det materielle og det ikke-materielle. Huset i seg selv eller gjenstandene i huset er ikke noe i seg selv, huset får mening gjennom tingenes mening og den tilknytning du har til dem. Det innebærer en viss praktisk dimensjon, du selv må gjøre en innsats for å omarbeide boligen til en hjem. En generell beskrivelse av hjemmet i denne betydningen kan være: *Hjemmet: Havn og prosjekt*

2. Her var stikkordene: *Det er ikke de konkrete tingene men lyset og fargene som vektlegges. Det betyr også en viss sans for oppussing og hjemmedekorering. Varme - både konkret og i overført betydning. I tillegg skal det være lett å holde i orden.* Også dette utsagnet inneholdt både en praktisk (lett å holde) og en følsesmessig komponent (kos og varme). Det ligger i utsagnet at det brukes tid og krefter på å først skape hjemmet og så holde det hjemlig. Jeg velger å bruke de samme stikkord som over. *Hjemmet: Havn og prosjekt*

3. Jeg oppsummerte utsagnet som: *Denne informant knytter begrepet opp til folk, det at det bor noen i et hus gjør det til et hjem. I første omgang er det ikke så mye*

materielle ting hun legger vekt på. Utsagnet vektlegger helt klart sosiale relasjoner. Jeg prøver meg på denne mer generelle betegnelsen: Hjemmet: sosial arena.

4. Stikkord: *Her er det også menneskene som får første prioritet. Av ting er det bøker og bilder og planer som betyr noe, altså ting man kan flytte med seg. Det er ikke lagt vekt på hva man evt. kan gjøre med huset.* Dette utsagnet vektlegger sosiale relasjoner, men har også et innslag av tilknytning til gjensatnder. Forskjellen fra de to først utsagnene er at det ikke kreves noen innsats i forhold til å forme hjemmet. Utsagnet kan oppsummeres med: *Hjemmet: havn og sosial arena.*

Etter denne gjennomgangen sitter vi altså igjen med tre ulike karakteristikk av hjemmet; *Havn, prosjekt og sosial arena.*

Dette er bare ett eksempel på hvordan vi kan bearbeide utsagn fra et intervjumateriale. Det gjenstår ennå mange mulige måter å kna materiale på. For å ha gjort dette skikkelig skulle jeg prøvd mange ulike innfallsvinkler i arbeidet med aksial koding. Det jeg ville gjort videre her var å finne fram til kildene for å supplere med egen notater. Hvordan har de det selv hjemme i forhold til hvordan de beskriver et hjem? Jeg ville også prøvd å finne ut hva som skiller informantene? Om f.eks. kvinnene legger noe annet i ordet enn menn? Etter å ha gjennomgått materiale fram og tilbake på denne måten inntil metningspunktet var nådd ville jeg gått videre til selektiv koding. På det tidspunktet ville jeg ha gjort et valg og begrepene som var konstruert ved hjelp av selektiv koding ville vært få og presise i forhold til kodingsprosessene forut.

Koding er som vi ser svært konkrete prosesser å bearbeide et kvalitativt materiale etter. Men uansett hvor konkret dette ser ut i framstillingen må det ligge mye erfaring og intuisjon i slike prosesser. Det berører ikke Strauss i sin gjennomgang. For å bøte på manglende erfaring og sikkerhet kan det være en god ide å se på kodingsprosessene som et teamarbeid. Flere uerfarne tenker tross alt bedre enn en.

Som jeg var inne på innledningsvis var det et poeng for meg å se på samspillet mellom koding og idealtypeskonstruksjon. Gjennom kodingsprosedyrene er formålet å utvikle både spesifikke og generelle begreper i tillegg til å gi en god oversikt over datamaterialet. De generelle begrepene kan sees på som idealtypiske konstruksjoner (begrep som på skal favne flest mulig underkategorier på en presis måte). I arbeidet med å utvikle idealtypene kan vi bruke de samme teknikkene, men istedet for å lete med lykt og lupe etter begrepenes innhold før vi går videre, "angriper" materialet ovenfra og kategoriserer litt grovt til å begynne med. Vi går fram og tilbake i de samme kodingsprosedyrene først for å finne hvilke dimensjoner idealtypene skal sorteres under (jfr. åpen koding). I mitt tilfelle var det husholdningene som helehet som

skulle analyseres - det jeg lette etter var energiforbruk med utgangspunkt i *livsstil*.² Neste gang jeg leste gjennom materialet var det med "livsstilsbriller". Jeg lot de først innskyttelsene råde og konstruerte etter noen gjennomlesninger det vi kan kalle *intuitive idealtyper* (et skritt videre i åpen koding). De intuitive idealtypene viste seg å være godt utgangspunkt for å bryte opp materialet ytterligere (jfr. aksial koding).

Så langt har jeg kommet med mitt materiale. Derfor har jeg, før jeg går videre i prosessen, lyst til å illustrere dette med eksempler fra tre prøveintervju.

Prøveintervjuene ble foretatt på samme måten og etter samme intervjuguide som jeg beskrev i avsnitt 3. Etter flere gangers gjennomlesning av intervjumaterialet, hvor jeg også grupperte hovedinnholdet i intervjuet med utgangspunkt i livsstil, "konstruerte" jeg tre ulike familier: Familien Nøysom, familien Nytende og familien Nyttig (Dette er altså ikke idealtyper bl.a. fordi hver familie faktisk finnes. Dessuten har jeg bare tatt utgangspunkt i tre intervju. Det jeg har gjort er å vektlegge de ulike livsstilene på en måte som godt kunne vært et utgangspunkt for idealtipekonstruksjon).

Familien Nøysom består av et pensjonert ektepar. De bor i en enebolig som ble bygget på 60 tallet. De har ingen økonomiske problemer, men er likevel nøkterne på alle områder når det gjelder boligen og dens innhold - og bruk av bil. De skifter ikke ut utstyr før det er utslitt: "Vi er vant til å bruke opp tingene", som de sa. De slår av nesten all varmen til natta. Oppvask og vaskemaskin er alltid fulle før de brukes. Dette er ikke bevisst for å spare energi eller penger - altså ikke noen utpreget samvittighet eller pengemangel. Det er endel av deres selvbilde. Som de sa: "I gamle dager var det slik at sløsing det var kulturelt og moralsk forkastelig". Bilbruken var også preget av dette synet. Så sant de kunne spasere til et sted gjorde de det: "Før gikk vi fra høyskolen og ned til byen for å spise middag. I dag ville studentene tatt trikken eller kjørt bil. Oppfatningen av hva man bør tåle uten å klage når det gjelder fysisk anstrengelse har forskjøvet seg til det latterlige", mente mannen. På vinteren var det imidlertid så glatt i det strøket de bodde at de var avhengig av bil.

Familien Nytende består av et par i slutten av tredveåra med to barn i ungdomsskolen. De bor i et rekkehus som de kjøpte dyrt og har derfor trang økonomi. Huset trenger endel oppussing, som de gjør etterhvert som de har råd. Denne familien fremstår som dem som liker å ta det med ro og kose seg. De ville ikke være for avhengig av bil verken når det gjaldt turer til sentrum eller turer til skogs som de satte stor pris på. De prioriterte derfor et uoppusset hus som hadde en beliggenhet de likte framfor et nytt eller nyoppusset til samme pris med en annen beliggenhet. De er mye hjemme og bruker bilen stort sett i forbindelse med jobb. De er lite opptatt av hva de bruker av energi. Noen ganger spares det andre ganger ikke. De er f.eks. nøye med at

² Livsstil var forøvrig med i problemstillingen og intervjuene var derfor formet med tanke på å belyse begrepet. Her ser vi at de gangene "kartet stemmer med terrenget" kan vi hente fram begrepene fra den tidlige fasen i forskningsprosessen. Det er imidlertid ikke alltid slik og da må vi finne ny og mer anvendelig og illustrerende begreper i analysen.

oppvaskmaskina er full før de setter den på. På den andre siden dusjer alle minst en gang hver dag, ungene ofte flere ganger om dagen. Det skyldes delvis at datteren trener, men som mor også fortalte: "*Randi kan også kosedusje. Hvis hun ikke har noe spesielt å ta seg til så går hun og dusjer*". Dette så ut til å være alment akseptert selv om det ikke kan sies å være energibesparende. Men det er hyggelig, og det er for dem like viktig. Hygge og kos trenger imidlertid ikke å bety sløsing av energi. Her illustrert med innetemperatur: "*Og så er vi forskjellig i familien. To mennesker som tåler å ha det kaldere og to som må ha det varmere. Det er Pål og Svein da som vil ha det litt kjøligere. Det regulerer vi med at jeg og Randi har på oss ulljakker og bruker ulltepper. Så det ikke sann at vi har det fælt. Jeg og Randi synes det er veldig koselig vi*". Dette er nøkternt sett et energioekonomisk tiltak, men som vi ser ligger det helt andre motiver bak.

Familien Nyttig består av et par i tredveåra med to barn på 5 og 7 år. Det bor i et rekkehus de har pusset opp fra grunnen av. Deres økonomi er ganske romslig. De valgte å kjøpe et uoppusset hus, ikke fordi de ikke hadde råd til noe annet, men fordi de var opptatt av å få det akkurat etter egen smak. De valgte beliggenhet utfra at det hadde venner i strøket og at det var barnevennlig. Beliggenheten gjorde dem mer avhengig av bil enn før, men det betød så mye for dem.

Familien Nyttig³ framstår som aktive og utadvendte. De er mye på farten både i jobb og sosialt og bruker bilen mye. De hadde en årlig kjørelenge på 16-17 000 km. Ungene er med på ulike aktiviteter og foreldrene har div. verv og forpliktelser. "*Jeg kunne ikke tenkt meg et liv uten bil (...). Det bestemte vi en gang at vi skulle, i 1984, så solgte vi bilen vi hadde og sa at vi skulle leve uten bil. Og det holdt i 9 måneder, så holdt ikke det lenger, da var smerteterskelen nådd. Det ble helt uutholdelig*".

Når en ser bort fra bilbruk er deres energiforbruk moderat (lav strømmregning). Det skyldes sansynligvis lav innetemperatur noe de begge finner behagelig: "*Tipper vi har rundt 19 grader. Vi liker å ha det kjølig (...). Folk tar ofte på seg et par sokker når de kommer hit*". Dette er ikke bevisst sparing, men et valg de gjør utfra hva de liker. På andre områder bruker de mye energi. De dusjer f. eks. ofte og som mannen fortalte: "*Jeg har en uvane som er innmari sløsete, og det er at jeg vasker opp under rennende vann. Når jeg vasker opp gryter og sann, så gidder jeg aldri å lage oppvaskvann*".

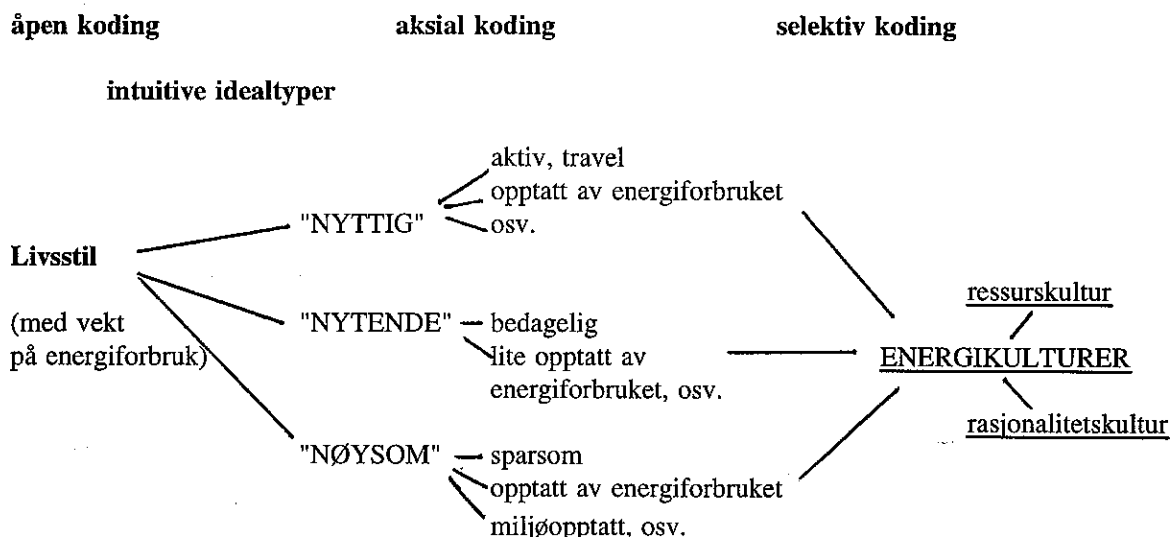
Jeg spurte også litt om ønsker for framtida ang. bolig. Familien Nøysom hadde eget hus og var tilfreds med dette. Men de andre to familiene ønsket begge større plass. Av økonomiske grunner måtte familien Nytende la denne drømmen ligge, mens familien Nytte alltid hadde et lite øye på markedet. Familien Nytte sa at de så ikke for seg at de skulle bo i rekkehus resten av livet, og i det lå det både et ønske om større plass men også om å ha noe for seg selv. Bilen var uunnværlig for alle de tre familiene

³ Navnet Nyttig er valgt fordi det passet til de andre. Jeg ville nok ha valgt et mer treffende navn idag. Familien er mer preget av travelhet og det kommer ikke fram i navnet.

p.g.a. boligens beliggenhet i forhold til nødvendige og ønskelige gjøremål utenfor boligen.

Da disse prøveintervjuene ble skrevet ut hadde jeg ikke flere å sammenligne med. Derfor ble fremstillingen som nevnt mer av en "rendyrking" av den enkelte families særtrekk enn en idealtipekonstruksjon. Likevel er dette en god illustrasjon på prosessen så langt. Som vi så, gav gjennomgangen av de intuitive idealtipe begrepet livsstil et innhold. Selv om jeg ikke har systematisert de 25 intervjuene jeg har idag på denne måten ser jeg klart at jeg har funnet noe i prøveintervjuene som jeg kan ta med meg videre. La oss gå tilbake til beskrivelsen av koblingen mellom koding og idealtipekonstruksjon og se hvordan vi videre kan jobbe med stoffet.

Det neste skrittet vi kan ta er å systematisere innholdet i de intuitive idealtipene, jfr. aksial koding. "Nyttig", "Nytende" og "Nøysom" fylles med ulikt innhold avhengig av enhetenes variasjon. Koblingen mellom energiforbuk og livsstil er imidlertid utgangspunktet og det styrer til en viss grad materialet i en retning. Prosessen med aksiale kodingen fører til mange nye kategorier som igjen blir utgangspunktet for den selektive kodingsprosessen. Gjennom selektiv koding kan vi konstruere nye og mer illustrerende sammenkoblinger av underkategoriene. I mitt materiale kan denne prosessen f.eks. ende opp i begrepet *energikultur* med underkategorier *ressurskultur* og *rasjonalitetskultur*.

Herfra kan analysen ta flere retninger. En veg å gå er å knytte begrepene til teorien og analysere videre med det som utgangspunkt. En annen veg å bruke begrepene til å videreutvikle idealtipene nærmere bestemt konstruere det vi kan kalle *analytiske idealtyper*. Vi bruker de samme navnene, men denne gangen har de et mer presist og

gjennomanalysert innhold.

		rasjonalitets- kultur	
		høy	lav
ressurskultur	høy	"NYTTIG"	"NYTENDE"
	lav	"NØYSOM"	"NØKTERN"

Denne siste delen av idealtipekonstruksjonen har jeg ikke gjennomført i praksis. Men jeg har jobbet endel med intervjuene mine og kan ganske umiddelbart se at jeg har noe å fylle den tomme ruten med. Endel av informantene mine var enslige kvinner (både eldre enslige og enslige mødre). Ingen av dem var opptatt av energiforbruket, likevel hadde alle et påfallende lavt forbruk. Med det forbehold at jeg ikke har jobbet så mye med materialet vil jeg for illustrasjonens skyld plassere denne gruppa inn i rute fire og kaller idealtypen Nøktern.

Så langt har jeg prøvd ut kodingsprosedyrene på to måter: som en metode for begrepskonstruksjon (jfr. Strauss) og ved å konstruere idealtyper (som har vokst fram av seg selv gjennom arbeidet med å skrive ut dette essayet). Idealtipekonstruksjonen er på ingen måte motstridende til koding. Også gjennom den prosessen utvikler og videreutvikler vi begreper. Idealtypene blir en form for billedliggjøring av begrepene.

Dette forsøket på analyse har gitt oss noen begreper som har et mer generelt innhold enn bare en beskrivelse av mine spesifikke data; Hjemmet som *havn*, hjemmet som *prosjekt* og hjemmet som *sosial arena*; *Energikultur - rasjonalitetskultur og ressurskultur*; Idealtyper; *Nytte*, *Nøysom*, *Nytende* og *Nøktern*.

En tredje måte å gå fram på, som jeg ikke har tenkt å prøve meg på i denne omgangen, er å koble disse innfallsvinklene ved å "angripe" materialet fra to kanter. Begrepsutvikling "nedenfra" (jfr. koding) og begrepsutvikling "ovenfra" (jfr. intuitive idealtyper) kunne sammen være utgangspunktet for konstruksjon av andre idealtyper. Koblingene mellom *havn*, *prosjekt*, og *sosial arena* / *ressurskultur* og *rasjonalitetskultur*, ville gitt oss nye og mer spesifikke idealtyper. Det er mulig analysen ville blitt for uoversiktlig, men metoden kunne vært brukt som et ledd i analysen. Selv om poenget med ulike teknikker bl.a. er at vi ikke skal "rote oss bort" i materialet, er det om å gjøre å ikke lukke analyseprosessen for tidlig. En måte å holde å gjøre det på er å prøve ut forskjellige koblinger i en tidlig fase av analysen for å se hvor det bærer. Et

Gjennomgangen har imidlertid også lært meg hvor viktig det er å kunne systematisere et slikt datamateriale som jeg har for ikke å drukne i informasjon. De umiddelbare ideene, den udefinerbare "følelsen av" kan imidlertid med fordel gå parallelt med en mer systematisk gjennomgang.